

ÇOCUK SAĞLIĞININ DURUMU VE GELİŞTİRME ÇABALARI

Esin TÜRKİSTANLI*

ÖZET

Bebek ölümleri bir çok ülkede olası en düşük düzeye indirilmeye çalışılmakta ancak, dünyada en önemli sağlık sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin çocuklarında görülen sağlık sorunları farklılık göstermekle birlikte güncelliğini korumaktadır. Son yıllarda dünyada çocukların sağlığı için geniş çaplı geliştirme çabaları gözlenmektedir. Bu çabalardan biri de "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi" dir. Bu, makalede çocuk sağlığının durumu gözden geçirilmiş; Çocuklar İçin Dünya Zirvesi'nde belirlenen hedefler ve bu hedeflere ulaşma çabaları incelenmiştir.

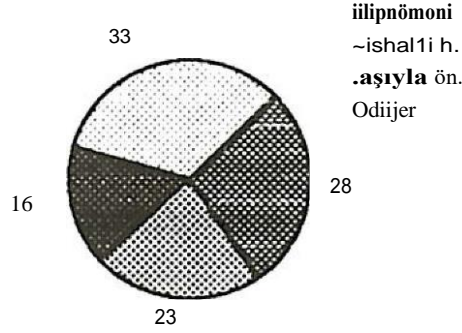
Sağlığın en kaba fakat en kolay anlaşılabilir ve ölçülebilir göstergesi ölümdür. Bu nedenle "sağlık" kavramının "hastalık yokluğu" ötesinde, kişinin potansiyel yeteneklerini tam olarak geliştirebildiği bir yaşam olarak tanımlandığı günümüzde, diğer göstergelere ilişkin veriler yeterli olmadığından ölüm oranları en güvenilir sağlık göstergeleri olarak kullanılmaya devam edilmektedir (10).

Bebek ölüm oranları, çocuk sağlığının genel bir göstergesi olmak yanında, toplumun sosyal ve eğitsel düzeyini, hatta doğurganlık oranını yansıtan bir göstergesidir (9, 10).

* E.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Halk Sağlığı Hemşireliği ABD (Ar. GÖL)

Dünyada her yıl 125 milyon çocuk doğmakta, bunların 12.9 milyonu daha bir yağını doldurmadan ölmekte ve bu ölümlerinin 9Tsi gelişmekte olan ülkelerde olmaktadır (2, 8). Bir başka deyişle, dünyamızda her hafta bir milyon küçük çocuk yaşamını yitirmektedir (4). Bunun dışında daha milyonlarca çocuk da, beslenme yetersizliği ile birbirinin peşi sıra gelen hastalıkların pençesinde sözde yaşamaktadır.

Çocukların ölüm nedenlerine bakıldığında, pnömoni, ishalli hastalıklar, kızamık, boğnaca, tüberküloz ve neonetal tetanoz ilk sıralarda yer almaktadır (8).

Şekil 1. Başlıca Nedenlere Göre 5 Yaş Alın Çocuk Ölümleri (Gelişmekte Olan Ülkeler 1990).

Şekilde de görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkelerde ölümlerin hemen hemen %60'ına, dünyadaki hastalık ve malnütrisyon vakalarının da büyük bir bölümüne, yalnızca üç hastalık yol açmaktadır: pnömoni, ishal ve kızamık. Oysa bugün bu hastalıkların tümü, denenmiş, ucuz ve kullanılabilir yöntemlerle önlenilmekte ya da tedavi edilebilmektedir (Tablo 1).

Gelişmekte olan ülkelerde bu tür sağlık problemleri yaşanırken diğer taraftan gelişmiş ülkelerde ve zengin toplumlarda yaşayan çocukların da, maddi imkan ve bolluk içinde bulunmalarının yarattığı problemler olabilmektedir. İlaç alışkanlıkları, kötü alışkanlıklar, suça yönelmek gibi sorunlar görülebilir (2).

Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler ölüm nedenlerine göre karşılaştırılırsa aradaki fark da açıkça ortaya çıkacaktır (Tablo 2).

Tablo 1. 5 Yaş Altı Ölümler İçinde Düşük Maliyetli Yöntemlerle Önlenebilecek Olanların Oranı", Gelişmekte Olan Ülkeler, 1990.

Ölüm Nedeni	Her Yıl Ölen Çocuk Sayısı (bin)	Düşük Maliyette Önlenebilir Ölümlerin Oranı (i)	Düşük Maliyette Önlenebilir Ölümlerin Sayısı (bin)
Ishal	3000	90	2700
Pnömoni Kızamık	3560	70	2492
Boğmaca	880	85	748
Neonatal tetanoz	360	80	288
Tüberküloz Sılma	560	90	504
Diğer Peri. Has.	300	65	195
Neonatal Diğerleri	800	70	560
	2470	25	618
	970		
TOPLAM	12900	63	8105

Aslında çocuklar çoğu kez birden fazla nedenin ortak etkisi ya da birbiri ardına gelen hastalıklarla malnütrisyonun bağlantılı etkileri yüzünden ölmektedir. 13ü tabloda kolaylık sağlama açısından her bir çocuk ölümü tek nedene bağlanmıştır (8).

Tablo 2. Çocuk Ölümlerinin Önde Gelen Nedenleri WHO'nun Technical Report Series No. 600'den Özetlenmiştir.

Gelişmiş Ülke	Yaş Grubu	Gelişmekte Olan Ülke
Doğum travması Konjenital anomaliler İnfluenza, pnömoni Barsak has. ishalleri has.	0-1 yaş	Barsak has. ishalleri has. İnfluenza, pnömoni Bronşit vb. Boğmaca
Kazalar Konjenital anomaliler Malign neoplazmalar İnfluenza. pnömoni	1-4 yaş	Barsak has., ishalleri has. İnfluenza. pnömoni Bronşit vb. Kızamık
Kazalar Malign neoplazmalar Konjenital anomaliler Kalp has.	5-9 Yaş	Barsak has. ishalleri has. İnfluenza. pnömoni Kazalar Kızamık

Gelişmekte olan ülkelerde çocukluk çağında önde gelen ölüm nedeni olarak ishalleri hastalıklar ve solunum yolu enfeksiyonları görüldüğü özellikle göze arpmaktadır. Boğmaca ve kızamık gibi bu laıcı ve korunulabilen hastalıklar bunu yakından takip eder. Dört yaşından sonra ev ve trafik kazaları dahil her eşi kaza önemli olmaya başlar (2).

Gelişmiş ülkelerde bir ya tan sonra kazalar önde gelen ölüm nedenidir. Enfeksiyon nedeni ile ölüm, özellikle hayatın birkaç yılından sonra oldukça seyrek olur. Geri kalan ölüm nedenleri olarak korunulması ve tedavisi kolay olmayan neoplazm ve kalp hastalıkları gibi konjenital anomaliler görünü sıklığı ve önemine göre yer alır. Bu durumlar, gelişmekte olan ülkelerin çocuklarında da görülmektedir: ancak enfeksiyonlar bunların önemini gölgelencemektedir.

Günümüzde dünyada çocuk sağlığı durumu bu şartlar altında dır: dünya çocuklarının ağırlığı için gerçekleştirilerekte olan geniş çaplı başarılar halkların ve hükümetlerin seferber olmaları ile olasıdır' (2).

29-30 Eylül 1990 tarihlerinde gerçekleştirilen "Çocuklar in Dünya Zirvesi" çocuk sağlığı konusunda devlet ve hükümet başkanlarının bir araya geldiği en geniş kapsamlı toplantı özelliğini kazandı 'tır. Zirve toplantısına katılan liderler, öteden beri sürüp giden çocukların karısına dikilen temel sorunlara, içinde bulunduğumuz dönemde nasıl son verileceği konusunda tartışmışlardır. Zirve bugün sayıca 120 yi aşkın ülke lideri tarafından imzalanarak benimsenen bir taahhüt sonuçlanmıştır. Bu taahhüt, yapılması olası ne varsa, bunun fiilen hayata geçirilmesi zamanının artık geldiğine işaret ediyordu.

Zirvede hepsi birlikte 27 adet olan hedefler arasında çocuk ölümlerinin üle bir oranında, çocuklardaki beslenme yetmezliği olgularıyla hamilelik döneminde ya da doğum sırasında meydana gelen anne ölümlerinin yarıya azaltılması, aile planlaması alanındaki hizmetlerin toplumun her kesimine ulaştırılması, herkesin sağlıklı içme suyu ve sanitasyon olanaklarına kavuşturulması ve bütün çocuklara temel eğitim sağlanması da yer almaktadır. Çocuk sağlığı ile ilgili daha somut düzeydeki hedefler ise şunlardır: 90 bağışıklama kapsamı, çocuk felci hastalığının ortadan kaldırılması, neonatal tetanozun bütünüyle önlenmesi, kızamık ölümlerinin 95'lik azalma ağırlama ile ishal nedeniyle meydana gelen çocuk ölümlerinin yarıya indirilmesi ve pnömöni kaynaklı çocuk ölümlerinin üte bir azaltılması, "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye bütün ülkeler tarafından uyulması.

Saylan bu hedefler, düşük maliyetli teknolojilerin mevcudiyeti ile bu teknolojilerin ihtiyaç içindeki kesimlere götürütrriest arasında bulunan ve bir dönem giderek büyümesine göz yumulan açığın kapatılmasına yönelik kapsamlı bir program oluşturulmaktadır. Dünya ülkelerinin bu tür bir programı onaylamalan ile gerek çocuk ölümlerinin büyük bölümü. gerekse bu ölümlerin ardında yatan nedenler olarak hastalıklar ve beslenme yetersizlikleri bugün. nispeten masrafsız ve uygulaması kolay yollardan önlenabilir duruma gelmiştir (5.6).

Yine de bu tür planların hazırlanmasında ve İlnansmarunda. kaçınılmaz olan bürokratik süreç nedeni ile kısa dönemde çok fazla şey beklememek gerekir. Bununla birlikte. pek çok ülke dünya çocuklarına verilen sozu tutmak için yola koyulmuş durumdadır. Ulaşılan bağışıklama düzeyleri sürdürülmektedir. çocuk felci Latin Amerika ve Karayipler'de hemen hemen tümü ile ortadan kaldırılmıştır: aşıyla önlenabilir başlıca hastalıklara ilişkin vaka bildirimleri giderek azalmaktadır. WHO'ya göre neonatal tetanozun 1995 yılına kadar kökünün kazınması hedefinin gerçekleşme ihtimali yüksektir. Bangladeş. Bollvya. Ekvator. Malawi, Namibya, Sri Lanka. Tanzania ve Brezilya malnütrasyon yaygınğını azaltmak amacıyla ciddi girişimler başlatmışlardır. Bunun gibi bazı ülkeler de; herkes için temiz su ve sanitasyon hedefine doğru kararlı şekilde yol almaktadırlar. Bangladeş, Burundi. Çin. Cana. Hindistan. Nijerya. Paraguay, Sudan. Togo, Vietnam ve Orta Amerika'nın hemen hemen tüm ülkeleri bu kapsama girmektedir (8).

Zirve hedeflerinden biri de anne sütünün öneminin ve bebek için en iyi gıda olduğu gerçeğının tüm ailelere öğretilmesiydi. Bugün yüzlerce hastane ve doğurievinde politikalar geliştirmekte. bebeklerin mama yerine anne sütü ile beslenmesi için elden gelen tüm çabalar harcanmaktadır (1, Bl, En az bunlar kadar önemli bir başka gelişmede. çocukların yaşatılmaları. korunmaları ve geliştirilmelerine ilişkin asgari standartlar belirleme amacı taşıyan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi kabul eden ülkelerin sayısını hızla artmasıdır. bu zirvede verilen sözün tutulmakta olduğunun bir göstergesidir (8).

Çocuklar İçin Dünya Zirvesi, gerek halklar gerekse ülke yönetimleri adına. 1990'h yılların çocuklarına verilen bir sözü temsil etmektedir. Çocukların yaşamlarını, sağlıklarını, büyüme süreçlerini ve haklarını korumada. günümüzün bilgistnden. teknolojisinden. kaynaklarından ve iletişim kapasitesinden yararlanma yolunda olan bu söze: beslenme yetersizliğlrılı. hastalıkların ve okumaz-yazmazlığm neden Oldugu sessiz felaketi sona erdirecektir (7).

1990 Çocuklar İçin Dünya Zirve i, ocuklar arasındaki beslenme y ter izliklerinin 2000 yılına kadar yanyarıya azaltılın a i hedefini b lirlemiştir. Bu h defe ula ılıması. ge mi teki ilerlemenin hızlandırılmasını gerektirecektir (2).

Bagışıklama çalı malarını gelişmekte olan ÷lkelerde ya ayan ocukların ancak I O'urıa ulaşabldığı 1970'ler sonunda uluslararası topluluk önüne iddali bir hedef koyup bağışıklama kapsamının 1990 sonuna kadar 80'e çıkarılmasını kararla tırnuşur. Geli. mekte olan ÷lkelerde 80 bağı ıklama kapsamına ulaşılması ile şimdi her yıl üç milyon ocuk ölümü önlenmektedir (7).

1980'li yılların başı ile ortalarında. gelişmekte olan ÷lkelerden elliye a kın siyasal lterin iaahhütte buldukları bir başka konu daha vardı: lshalde ıvı kaybını önlerneye yönelik "Ağızdan Sıvı Tedavisi" (AST) yönteminin yay nrla tınması. Hem basit hem de hemen hemen bütünüyle ma rafsız denil bilecek bu teknik. ana baba la ra ishalin yol a bgı ıvı kaybını önleme yada tedavi etme olanağı vermektedir. O dönemde AST, bilim evreleri dışında pek az biliniyordu. günümüzde ise milyonlarca insanın kabını saye inde. bu hayat kurtarıcı bil i gelişmek e olan ÷lkelerdeki bütün ailelerin en az ü tebirine ula tırılmı tır ve bugün yılda bir milyon çocuk ölümünü önlemektedir (3).

SUMMARY

THE STADE OF THE CHILD HEALTH AND THE EFFORTS TOIMPORVEIT

In many courtrtes infant death are trled to be reduccd to a possiblc lower level but they til i continue o be the mos irnportant health issue in the world. Although the health issu een among the children of developed and develaping courtri s show difference they

UIL counUnuc to the current issue. Recently. extensive improviding efferots for the health of the children of the world are secn. One of these efforts is Uiat the "World Summit For Children". In this artele. the stat of the chird health ha been revrewed: the objectives destgrated a1 the World Sumrnrit for Children and the efiort (or attaining a goal has been examin d.

1. Alejandro Ranuel. Hrcacio Reyes "Changing doctors' views on breast feeding" World Health Forum 1994.2, 182-183.
2. Conk Z. Çocuk Sağlığı Sorunları. 1. Ulusal Ana Çocuk Sağlığı Hemşireliği Sempozyum Kitabı. İstanbul 1992.
3. Derrick B. Jelliffe P. "Dietary Management of Young Children With Acute Diarrhoea" World Health Organization. Geneva 1991.
4. DSÖ "Gelişmekte Olan Ülkelerde Beş Yaş Altı Çocuklar Arasındaki Ölümün Edinilenleri" 1985 ve 1990 Tahminleri, WHO. Cenevre. Eylül 1991
5. Erel C. Emiroğlu N. Turnay Ş. Yıldırım C. Keçeci M. "Eradikasyonu Hedeflenen İkinci Hastalık: poliomyelit" STED. 4:4. Nisan 1995.128-129.
6. Genç G. "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi 2000 Yılı Hedefleri". Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 7: 3. 1991. 87-95.
7. Grand JP. Dünya Çocuklarının Durumu 1992. UNICEF Türkiye Temsilciliği Ajansı Türk Matbaacılık. 1992.
8. Grand JP. Dünya Çocuklarının Durumu 1993. UNICEF Türkiye Temsilciliği Ajansı Türk Matbaacılık. 1993.
9. Horugfeld LS. Kaplan DW, Nalivc Amerikan Post Neonatal Mortallığı Pediatrics 1987.80: 4. 575-578.
10. Neyzi O. "1990'lı Yıllarda Türkiye'de Çocuk Sağlığı .. Sağlık ve Toplum. Sağlık Forumu. Sayı: 4. Temmuz-Ağustos 1990, 14-16.